

BÜTÇE AÇIKLARININ CARİ İŞLEMLER DENGESİ ÜZERİNE ETKİLERİ: İKİZ AÇIKLAR HİPOTEZİNİN TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Metin BAYRAK*

Ömer ESEN**

Özet

İkiz açıkların oluşma sürecini açıklayan genel olarak iki farklı görüş bulunmaktadır. “İkiz Açık Hipotezini” açıklamaya çalışan yaklaşımlardan ilki “Geleneksel Keynesyen Yaklaşımı”, diğeri ise “Ricardian Denkliği Yaklaşımı” dır. Geleneksel Keynesyen öngörü, bütçe açıklarının cari işlem açıklarına yol açacağını ileri sürerken, Ricardian denkliği hipotezi de bütçe açıkları ile cari işlem açıkları arasında her hangi bir ilişkinin olmadığını iddia eder.

Bu çalışmada, Türkiye’de bütçe dengesi ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişki, 1975 ile 2010 dönemi arasında yıllık veriler kullanılarak araştırılmıştır. Ele alınan değişkenler arasındaki ilişkinin yönü ve büyüklüğünü araştırmak üzere Johansen eşbütünleşme ve hata düzeltme modeli uygulanmıştır. Elde edilen ampirik sonuçlara göre, inceleme dönemi için, bütçe açıkları ile cari işlem açıkları arasında kısa ve uzun dönemli bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlar, Geleneksel Keynesyen Yaklaşımı destekler ve Ricardian Denkliği Yaklaşımı reddeder yöndedir.

Anahtar Kelimeler: *İkiz Açıklar, Cari İşlem Dengesi, Bütçe Dengesi, Eşbütünleşme Analizi, Hata Düzeltme Modeli.*

JEL Sınıflaması: *C53, F32, H62.*

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü.

** Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü.

Effects of Budget Deficit on Current Account Balance: Analysis of Twin Deficits Hypothesis in Case of Turkey

Abstract

There are generally two different views that explain development process of Twin deficits. The first approach that tries to explain “Twin Deficits Hypothesis” is Conventional Keynesian Approach and the other one is Ricardian Equivalence Approach. While the Conventional Keynesian proposition claims that budget deficits led to current account deficits, on the other hand the Ricardian Equivalence Hypothesis claims that there is no relationship between the budget deficits and current account deficits.

In this paper the relationship between foreign trade balance and current account balance is researched by using annual data for 1975 and 2010 periods in Turkey. In order to search the direction and size of the association between analyzed variables, Johansen cointegration and error correction model have been employed. The empirical findings of the study reveal that for the concerning period, it is found that there is a relationship between budget deficits and current account deficits in both the short and long run. These results support the Conventional Keynesian Theory and refuse the Ricardian Equivalence Hypothesis.

Keywords: *Twin Deficits, Current Account Balance, Budget Balance, Cointegration Analysis, Error Correction Model.*

JEL Classification: *C53, F32, H62.*

Giriş

1980’li yıllardan itibaren başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bütçe açıklarının önemli büyüklüklere ulaşması ve cari işlemler dengesinde meydana gelen yüksek açıklarında bu durumu takip etmesi iki açık arasındaki ilişki üzerinde araştırmaların yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, iki açık arasındaki ilişkiyi ifade eden “İkiz Açıklar” kavramı önemli bir tartışma konusu haline almıştır.

Bir ekonomide makroekonomik dengenin sağlanmasında iç ve dış dengeyi temsil eden iki önemli ölçüt bütçe açıkları ve cari açıklardır (Papadogonas ve Stournaras, 2006: 595). Bu açıkların bir ekonomide mevcudiyetini uzun süre devam ettirmesi muhtelif istikrarsızlıklara davetiye çıkarmaktadır. Şöyle ki, her iki açığın giderilmesi için para ve maliye politikalarının yeknesak olarak kullanılması sorunu

çözmek, her iki açığı tetikleyen ve bu açıkları diğeriyle ilişkili kılan işsizlik, enflasyon, ağır borç yükü ve yüksek döviz kuru vb. birtakım sorunların çözümünü para ve maliye politikalarının kombine uygulamasının yanı sıra, bütün bu politikalarla uyumlu optimal bir iktisat politikasının tatbikini gerektirmekte ancak bu suretle açıklarda düşüş sağlanabilmektedir (Klein, 2006: 675).

1980 sonrası Türkiye ekonomisinde dışa açık, ihracata dayalı sanayileşme ve büyüme modeli benimsenmiştir. Ancak bu dönemle birlikte yükselen kamu açıkları ve bu açıkların borçlanmayla finansmanı faiz oranlarının yükselmesine neden olmuştur. Ayrıca, dönem içerisinde enerjide dışa bağımlılığın yüksek, yurtiçi tasarrufların yetersiz, katma değeri yüksek ürünlerin sanayi üretimi içerisindeki payının düşük olması ve araştırma geliştirme çalışmalarına yeteri kadar ağırlık verilememesi nedeniyle cari işlemler dengesi sürekli açık vermiştir. Böylelikle, Türkiye ekonomisinde özellikle son yıllarda sıkça gündeme gelen ve en çok tartışılan konuların başında cari açık sorunu gelmektedir. Dolayısıyla cari açıkları belirleyen dinamikler ve bütçe açıklarının etkisi, konunun güncelliği ile önemini artırmaktadır. Türkiye’de bütçe açıkları ve cari açıkların artma yönünde beraber hareket etmeleri, Türkiye için de “*İkiz Açıklar Hipotezinin*” incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bir ülkede makroekonomik dengenin sağlanması ve sürdürülebilir hedeflere ulaşılması açısından iç ve dış dengelerin ve/veya dengesizliklerin nedenleri, etkilerinin yönü ve boyutunun analizi, ekonometrik olarak incelenmesi ve elde edilen analiz sonuçlarının açık bir şekilde ortaya koyulması politika karar mercilerinin sorunları ve çözümlerini daha net tespit edebilmelerine yardımcı olacağı kanaati taşınmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ekonomisinde yaşanan kronik cari açıklar üzerinde bütçe açıklarının etkili olup olmadığının araştırılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda, çalışmada öncelikle konuyla ilgili genel bilgilere yer verilmekte, bütçe açıkları ile cari işlem açıkları arasındaki ilişkinin kuramsal yapısı Keynesyen ve Ricardian perspektifle ele alınmaktadır. Daha sonra araştırmada kullanılan veriler ve yöntem tanıtılmaktadır. Son kısımda ise uygulama sonucunda ulaşılan bulgular sunulmakta ve bunların mevcut literatürle olan uyumunun genel bir değerlendirmesi yapılmaktadır.

I. Bütçe Açıklarının Cari İşlem Dengesi Üzerine Etkileri: İkiz Açıklar Hipotezi

İkiz açıklar hipotezi, bütçe açığı ile cari işlemler açığı arasında bir ilişkinin varlığını işaret etmektedir. İkiz açık olgusu incelenmeden önce bütçenin, bütçe

açıklarının, cari işlem dengesinin ve cari açık gibi kavramların tanımlanması ve incelenmesi konunun anlaşılabilirliği açısından büyük önem arz etmektedir.

Bütçe; gerek teorik gerekse pratik yapısı ve tekniği ile maliye alanında çok önemli yer tutan, bilhassa devletin yüklendiği görev ve fonksiyonların görünümünü yansıtan bir nitelik taşımaktadır. Bir ekonomide uygulanan bütçenin yapısı ve içeriği fertler, işletmeler ve devlet cephesinden bakıldığında çok farklı anlamlar ifade edebilmektedir. Şöyle ki, genel anlamda bütçe, belirli bir zaman dilimiyle sınırlı finansal bir plan, mali açıdan devletin tatbik ettiği sosyo-ekonomik politikanın bir aynası, planlama programlama açısından gelir ve gider öngörülerini yansıtan bir belgedir (Akdoğan, 1989). 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, bütçeyi belirli bir dönemdeki gelir ve gider tahminleri ile bunların uygulanmasına ilişkin hususları gösteren ve usulüne uygun olarak yürürlüğe konulan bir belge şeklinde ifade etmektedir. Geniş anlamda bütçe kavramı ise, devletin belirli bir döneme ait gelir ve gider dengesini gösteren ve bu dönem içerisinde kamu gelirlerinin toplanmasına yetki, kamu giderlerinin yapılmasına izin veren bir kanun şeklinde tanımlanabilmektedir (Erginay, 1994: 156).

Devletin gelecekteki belirli bir dönemde yapmayı öngördüğü harcamaları ve bu harcamaları karşılayacak gelirlerin tahmini üzerine kurulan bütçeler, ülkelerin içinde bulunduğu ekonomik duruma göre açık verebilmektedir. Ancak, bütçe tahmini harcama ve gelirleri gösteren mali bir plan olmakla birlikte bu kavram özünde denkliliği barındırmaktadır. Bu doğrultuda bütçedeki gelir ve giderlerin birbirine denk olması gerekliliği klasik iktisatçılar ve ona uygun klasik maliye görüşünce şiddetle savunulmaktadır. Klasik maliyecilerin bu denk bütçe yaklaşımı, 18.yy'dan başlayarak 1929 yılındaki büyük buhrana kadar hâkim düşünce olarak kabul görmüştür. Ancak, büyük dünya buhranı ile birlikte bu görüş yerini ekonomiye devlet müdahalesini öngören Keynesyen görüşe bırakmıştır. Keynesyen düşünce devletin ekonomide üstlendiği rolü ve fonksiyonları yeniden tanımlamış, doğal olarak yapılan bu yeni tanım bir taraftan kamu yükümlülüklerini artırırken diğer taraftan bütçe açıkları özelinde ve kamu açıkları genelinde önlenmesi güç bir artışa sebebiyet vermiştir. Birinci dünya savaşı ve büyük dünya buhranını takip eden süreçte, bugün neredeyse hemen hemen bütün dünya ülkelerinin yaşadığı borç sorunu ve bütçe açığı olgusu aslında ekonomide var olan sorunların birebir sebebi değil, belki kamu açıklarının sonucu olarak algılanabilmektedir.

5018 sayılı Kanun, bütçenin kapsamının dar olmasından kaynaklanan ve bütçe hakkının kullanım düzeyini azaltan önemli bir eksikliği ortadan kaldırarak bütçenin kapsamına merkezi yönetim kapsamındaki kamu idareleri, sosyal güvenlik kurumları ve mahallî idarelerden oluşan genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerini de dahil etmiştir. Böylece, Türkiye' de kamu açığı denildiğinde merkezi

yönetim bütçesinin yanında sosyal güvenlik kurumları ve mahallî idareler bütçelerinin de dahil olduğu toplam bir yekun anlaşılmaktadır. Bir ekonomide ortaya çıkan bütçe açığı, kamu harcamalarının kamu gelirlerinden özellikle de vergi gelirlerinden daha fazla olduğu bir durum (Cebula, 1987: 106) veya kısaca, kamu harcamalarının kamu gelirlerini aşması şeklinde tanımlanabilir (Begg vd., 1994: 374). Bir devlet bütçesinin fonksiyonel olabilmesi sağlam kaynaklara dayanmasına bağlıdır. En sağlam kamu geliri ise vergidir. Devletin yeterli miktarda vergi toplayamaması kamu gelirlerinin azalmasına sebep olmakta, kamu gelirlerinde azalma meydana gelmesi ise bütçe açığını artırmaktadır. Bir ekonomide vergilerin artırılmasının asıl nedeni verginin siyasal planda fazla kabul görmeyip, toplumsal olarak sevimsiz bulunmasıdır (Heilbroner ve Bernstein, 1989: 144). Bütçe açığını gidermenin iki temel yolu vardır. Bunlar vergi gelirlerini artırma ve kamu harcamalarını azaltmadır. Bütçe açığını azaltmayı arzulayan bir idare ya harcamalarda kesintiye gidecek ya da kamu gelirlerini yani vergi gelirlerini artırma yollarını arayacaktır (Perkins, 1997: 170; Hyman, 1990: 689). Yine bir ekonomide meydana gelen bütçe açığı kamu borcuna ilaveler yaptığı için, devletin gelecekteki faiz ödemelerini artırarak fertlerden toplanan vergi gelirlerinin fertlere mal ve hizmet sağlanması yerine borçlanma faizlerine tahsisini zorunlu kılmaktadır (Hyman, 1990: 689). Nitekim bir ekonomide oluşan müzmin bütçe açıkları ve bu açıkların finansman yöntemleri ekonomik ve sosyal problemleri çözmekten ziyade daha da artırıcı bir etki meydana getirmektedir (İnce, 2001; 28).

Cari işlemler dengesi (cari denge), bir ülkenin dış dünya ile yaptığı borçlu veya alacaklı işlemler içerisinde dış ticaret (mal ihracatı-ithalatı dengesi), hizmetler (hizmet alımlarından elde edilen döviz gelirleri-hizmet satımları karşılığı ödenen döviz bedelleri), net yatırım gelirleri (dış yatırım gelirleri-dış yatırım giderleri) ve net karşılıksız transfer (karşılıksız olarak elde edilen dış gelirler-karşılıksız olarak yapılan dış giderler) dengelerinin toplamından elde edilen değerdir (Seyidoğlu, 2009: 318). Bu bağlamda cari denge denildiğinde sadece mal ihracatı ile ithalatı arasındaki fark (dış ticaret dengesi) olarak anlaşılmaması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Dolayısı ile cari denge, dış ticaret dengesine ek olarak, hizmetler dengesi, net yatırım gelirleri dengesi ve karşılıksız net transferler dengesini de içine alan daha kapsamlı bir kavramdır (Orhan ve Erdoğan, 2010: 296). Kendi içinde dört alt dangeden oluşan cari dengenin toplamının negatif olması veya diğer bir ifadeyle ülkenin cari işlemlerden elde ettiği döviz gelirlerinin cari işlemlere yapılan döviz giderlerinden daha az olması durumu, cari açık ya da cari işlemler açığı (tersi durumda ise cari fazla ya da cari işlemler fazlası) olarak nitelendirilir. Bununla birlikte, cari açıkların büyük çoğunlukla dış ticaret hadlerindeki bozulmalar neticesinde oluşması dış ticaret dengesi ile cari denge kavramlarının ekonomi

literatüründe (modelin daha anlaşılır bir biçimde ifade edilmesi, basitleştirici bir unsur olarak) birbirleri yerine ikame edilebilir kavramlar olarak değerlendirilmesini de beraberinde getirmektedir.

Dışa açık bir ekonomide bütçe açıkları ve cari açıklar arasındaki teorik etkileşim mekanizması milli gelir özdeşliğinden hareket ederek belirlenebilir. Buna göre milli gelir (Y) için öncelikle özel tüketim (C), reel yatırım harcamalar (I), kamu harcamaları (G) ve ihracat ile ithalat farkını gösteren net ihracat (X-M) toplamından oluşan eşitlik aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$Y = C + I + G + (X - M) \quad (1)$$

Burada gelirin bir kısmının vergilere gittiği ve özel kesimin milli gelire ek olarak net transfer elde ettiği dikkate alındığında harcanabilir gelir (Yd), gelire (Y) transfer ödemeleri (TR) ilave edilip ve vergiler (T) çıkartıldığında eşitliği şu şekilde belirtmek mümkündür:

$$Yd = Y + TR - T \quad (2)$$

Bu tanımlamalardan sonra özdeşlikler bir araya getirildiğinde milli geliri, harcanabilir gelirden yerine yazıldığında,

$$Yd = C + I + G + (X - M) + TR - T \quad (3)$$

eşitliği elde edilir.

Harcanabilir gelirin (Yd) tamamının, tüketime harcandığı harcanmayan kısmın ise tasarruf edildiği kabul edildiğinde ya da diğer bir değişle gelirin gerek özel kesim tarafından gerekse kamu kesimi tarafından tüketilmeyen kısmının ulusal tasarrufumuza (S) eşit olduğu düşünüldüğünde eşitlikler aşağıdaki gibi olacaktır:

$$Yd = C + S \quad \text{ya da} \quad S = Yd - C \quad (4)$$

Bunun sonucunda, (3) ve (4) nolu eşitlikler bir araya getirildiğinde,

$$C + S = C + I + G + (X - M) + TR - T \quad (5)$$

özdeşliği elde edilir. (5) nolu özdeşlikten hareketle, bütçe açığı ile cari açık arasındaki ilişkiyi şu şekilde belirtmek mümkündür:

$$(S - I) + (TN - G) + (M - X) = 0, \quad (TN = T - TR) \quad (6)$$

$$TA + BA + CA = 0 \quad (7)$$

Böylece, özel kesim tasarruf fazlasının, devlet bütçesinin ve dış âlem arasında önemli bir ilişki olduğu ortaya koyulmaktadır. (6) nolu özdeşliğe göre dışa açık bir ekonomide özel tasarrufların (S-I), kamu tasarruflarının (TN-G) ve dış tasarrufların

(M-X) toplamının sıfır olması durumunda ekonominin dengede olduğu anlaşılmaktadır. TA, özel kesim tasarrufları ile yatırımları arasındaki farkı yansıtan tasarruf açığını, BA, kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasındaki farkı yansıtan bütçe açığını ve CA ise mal ve hizmet ihracatı ile ithalatı arasındaki farkı temsilen cari işlem açığını ifade etmektedir.

(6) nolu özdeşliği yeniden düzenlenerek makroekonomik denge özdeşliği yazıldığında,

$$(S - I) + (TN - G) = (X - M) \quad (8)$$

çıkan (8) eşitliğin sol tarafı bir ülkedeki iç dengeyi, sağ tarafı ise dış dengeyi göstermektedir. Bu eşitliğe göre iç dengeyi oluşturan dengelerden özel kesim yatırım-tasarruf dengesi (S-I) ya da kamu kesimi bütçe dengesi (TN-G) tek başına açık verdiğinde ve eşanlı olarak cari işlem dengesindeki (X-M) açıklarında bunu takip etmesi durumunda iki açık söz konusu olmaktadır. Bu durumda oluşan iki açık arasındaki ilişkiyi ifade eden “İkiz Açıklar” kavramı, daha ziyade bütçe ve cari açığın eşanlı olarak gerçekleşmesi olarak bilinmektedir (Blecker, 1992: 33). Bu açıklar bir şekilde birbirleriyle neden-sonuç ilişkisi temelinde bir etkileşimin içine girmektedir.

İkiz açığın oluşma sürecini açıklayan genel olarak iki farklı görüş bulunmaktadır. “İkiz Açık Hipotezini” açıklamaya çalışan yaklaşımlardan ilki “Geleneksel Keynesyen Yaklaşımı”, diğeri ise “Ricardian Denkliği Yaklaşımı”dır. Keynesyen geleneksel teori, bütçe açıkları ile cari işlem açıkları arasında kuvvetli bir korelasyonun varlığını iddia ederken, Ricardian denklik hipotezi ise iki değişken arasındaki korelasyonun varlığını reddetmektedir. Şunu hemen belirtelim ki her iki hipotezin doğruluğunun analizi konusunda çok sayıda araştırmacı farklı model ve yöntemler kullanarak bütçe açıkları ve cari işlem açıkları arasındaki ilişkiyi test etmişlerdir, ancak ilişkinin varlığı ve nedensellik yönü hususunda bir konsensüs sağlayamamışlardır.

I.I. Geleneksel Keynesyen Yaklaşım

Bütçe açıkları ile cari açıklar arasında kuvvetli bir korelasyonun varlığını iddia eden geleneksel teori veya Keynesyen yaklaşım, bu iki parametre arasındaki etkileşimi biri, bütçe açıkları ve cari açıklar arasındaki ilişkinin pozitif olduğu, diğeri ise bu ilişkinin yönünün bütçe açıklarından cari açıklara doğru olduğu şeklinde iki çıkarsamada bulunarak açıklamaktadır (Alkswani, 2000: 4). Keynesyen gelir harcama düşüncesine göre bir ekonomide kamu harcamalarının artması veya vergi gelirlerinin azalması sonucu artan bütçe açıkları üretim ve tüketimi pozitif

yönde etkileyerek ulusal geliri artırır. Artan gelir yabancı mallara karşı talebi artırarak ithalatın artmasına neden olur, ithalat artışı ise cari işlemler açığını artırır (Akbostancı ve Tunç, 2001: 3). Bir ekonomide bütçe açığındaki artışların dış ticaret açıklarına sebep olduğu hipotezi Mundell- Fleming modeliyle de desteklenmiştir. Bu modele göre yüksek sermaye akışkanlığının olduğu Keynesyen açık ekonomilerde cari işlem açıklarının asıl nedeni olarak bütçe açıkları gösterilmekte, böyle bir ekonomide kamu harcama artışı ya da vergi kesintisinden kaynaklanan bütçe açıklarının toplam talep ve ulusal faiz oranında artış yarattığı iddia edilmektedir. Yurtiçinde oluşan yüksek faiz oranları yurt dışından ülkeye sermaye girişine yol açmakta bu da ulusal paranın değerlenmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla ulusal paranın yabancı paralar karşısında değer kazanması yabancı malların nispi fiyatını ucuzlatıp yerli malların fiyatlarını ise daha pahalı hale getireceğinden dolayı bu durum cari işlemler açığının oluşumuna sebebiyet verecektir (Miller ve Russek, 1989; Seater, 1993; Anoruo ve Ramchander, 1998; Darrat, 1998; Marinheiro, 2001; Rosensweig ve Tallman, 1993; Baharumshah vd., 2006; Corsetti ve Müller, 2006). Ayrıca, bir ekonomide kamu harcamalarının artırılması ya da vergi oranlarının azaltılması harcanabilir geliri artırmaktadır. GSYİH'nin artması tüketim harcamalarını artırarak ithalatın ihracattan daha hızlı artışına ve dolayısıyla cari işlemler dengesinin açık vermesi yönünde baskıların oluşumuna yol açacaktır (Bahmani-Oskooee, 1992; Erceg vd., 2005; Corsetti ve Müller, 2006; Onafowora ve Owoye, 2006).

I.II. Ricardian Denklik Hipotezi

Barro tarafından öne sürülen Ricardian denklik hipotezi, cari açık ve bütçe açıkları arasındaki ilişkiyi reddetmektedir. Hipoteze göre dış ticaret dengesi, faiz oranları ve yatırım miktarı, bütçe açığındaki değişimlerden etkilenmemektedir. Bu yaklaşım, esas olarak hane halkı davranışlarına dikkat çekmektedir.

Şöyle ki, kamu otoritesinin bütçe açığını borçlanmayla finanse etmesi durumunda ileride bu borcu itfa edebilmek için vergilerin borcun anaparası ve faizi kadar artırılması gerekecektir. Rasyonel davranan ya da düşünen fertler vergilerin azalması sonucu harcanabilir gelirlerinde meydana gelen artışı tüketime değil tasarrufa ayıracaklardır. Böylece Ricardian eşdeğerlik hipotezine göre kamunun genişletici maliye politikası uygulayarak bütçe açığı vermesi Keynesyen yaklaşımdan farklı olarak fertlerin tüketim davranışlarında bir etkiye neden olmayacaktır (Gök ve Altay, 2007: 189). Bu görüşe göre, rasyonel düşünen fertlerin alınan borçların ertelenen vergiler olduğunu bildikleri düşüncesinden hareketle, uzun dönemde hükümetin toplam harcamaları, toplam gelirlerine eşit olacağı ve bütçe açıklarını finanse etmek için yapılan iç borçlanmanın, toplam tasarruf ve toplam refah

düzeyini etkilemeyeceği ileri sürülmektedir. Dolayısıyla, bütçe açıklarının cari açık gibi herhangi bir makroekonomik değişken üzerinde herhangi bir etkisi olmayacağı vurgulanmaktadır (Akbostancı ve Tunç, 2002: 3).

Bu yaklaşıma göre, ayrıca vergi gelirlerindeki azalmadan ya da kamu borçlarındaki artıştan kaynaklanan bütçe açıklarının faiz veya tüketim harcamaları kanalıyla cari açıklar üzerinde bir etkisinin olamayacağı savunulmaktadır. Genişletici maliye politikası uygulanması sonucu vergi oranları düşürüldüğünde bütçe gelirlerinin azalarak açıkların oluşacağı belirtilmektedir (Bilgili ve Bilgili, 1998: 9). Ancak, rasyonel beklenti içerisindeki fertlerin bu bütçe açığının gelecekte vergi artışıyla¹ ya da borçlanmak suretiyle kapatılacağını bilincinde oldukları varsayılmaktadır. Böylelikle, vergi indirimlerinden kaynaklı gelirdeki bugünkü artışın gelecekte vergilerde meydana gelecek yeni artışlara istinaden özel kesim tasarruflarını arttırarak vergilerdeki değişikliğin tüketimi etkilemeyeceği ifade edilmektedir. Bununla birlikte, açıkların borçlanma yoluyla kapatılması durumunda bugün alınacak bir borcunun ileride faizi ile birlikte geri alınacağı beklentilerine sahip fertlerin vergi indirimlerinden kaynaklı bütçe açıklarının aynı oranda özel tasarrufları arttıracağından faiz kanalıyla cari açığın artmayacağı vurgulanmaktadır (Enders ve Lee, 1990; Seater, 1993; Stanley, 1998; Marinheiro, 2001; Ricciuti, 2003; Salvatore, 2006).

Aslında buradaki temel iddia bütçe açığı ister vergilerdeki azalıştan isterse kamu harcamalarındaki artıştan kaynaklansın yani diğer bir ifadeyle, her iki açık durumunda da finansman yönteminin vergileme veya borçlanma olması durumunda sonucun değişmeyeceğidir. Devletin kamu finansmanında bugün, vergi almak yerine borçlanmayı tercih etmesi, gelecekteki toplam vergi artışlarının bugünkü net değerine eşit olmaktadır. Zira devlet tarafından satılan tahvilleri satın alan fertler, servetlerinin arttığı yönünde bir algılamaya sahip olmayıp, rasyonel davranarak vergi gelirlerindeki azalmanın gelecekte yine borçlanma veya vergilerdeki artışla telafi edileceğini düşünerek tüketim kalıplarını değiştirmeyeceklerdir. Bunun anlamı kamu harcamalarının değişmediği varsayımı altında kamu borçlanması veya bütçe açığının özel tüketim davranışlarını etkileyemeyeceğidir (Bilgili ve Bilgili, 1998: 9).

¹ Vergilerin artırılması konusunda genelde bilimsel çalışmalarda yanlış bir kanaat hasıl olmaktadır. Aslında söylenmek istenen veya kast olunan husus vergi hasılatının artırılmak istenmesidir. Şurası bilimsel bir gerçektir ki bir ekonomide vergi oranlarının artırılması vergi hasılatında artış olacağı anlamına gelmez. Dolayısıyla bilimsel çalışmalarda vergilerin artırılmasından ziyade vergi hasılatının artırılması şeklinde ki bir ifadenin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

II. Bütçe Açıkları ve Cari Açık İlişkisi: Literatür Özeti

Son yıllarda en çok tartışılan iktisadi sorunların birisi, sürdürülebilir makroekonomik dengedir. Bir ülkede makroekonomik dengenin sağlanmasının iç ve dış dengenin sağlanmasından geçtiği düşünüldüğünde, bu dengelerin sürdürülebilirliği ya da mevcut dengesizliklerin çözümü hususunda nedenleri ve çözüm yollarının iyice araştırılıp ortaya koyulması gerekmektedir. Bu bağlamda iç dengeyi temsilen bütçe dengesi ve dış dengeyi temsilen ise cari işlem dengesi gösterge olarak alınmaktadır. İkiz Açıklar Hipotezi, bütçe açıkları ile cari açıklar arasında bir ilişki olduğunu ileri süren bir yaklaşımdır. Ekonominin genel dengesi aynı anda iç ve dış dengenin sağlanmasını ifade eder. Bu bağlamda iki denge veya dengesizlik arasındaki nedensellik ilişkisinin mevcudiyeti, varsa nedenselliğin yönünü araştırmak büyük önem arz etmektedir. Bütçe açıkları ile cari açıklar arasındaki ilişki (ikiz açıklar) özellikle son yıllarda birçok bilimsel çalışmaya konu olmaktadır. Literatürdeki bulgular ise araştırma yapılan ülkelerin ekonomik yapılarındaki ve araştırma yöntemlerindeki farklılıklar nedeni ile farklı sonuçlara işaret etmektedir.

Ekonomi literatürüne bakıldığında, bütçe dengesi ile cari işlem dengesi arasındaki etkileşim, Geleneksel Keynesyen Yaklaşım ve Ricardian Denkliği Yaklaşımı altında ele alınmaktadır. İki açık arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu kabul eden Geleneksel Keynesyen yaklaşımını destekleyen farklı ülke ekonomilerine yönelik birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar içerisinde, Vamvoukas (1999), 1948-1994 yılları arasında Yunanistan ekonomisine ait verileri kullanarak bütçe açığı ile dış ticaret açığı arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada bütçe açıklarının kısa ve uzun dönemde dış ticaret açığı üzerinde pozitif ve aralarında önemli bir nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. 17 OECD ekonomisinin 1970-1997 dönemindeki verilerini kullanarak iki açık arasındaki teorik ilişkiyi analiz eden Piersanti (2000), çalışmasında, cari açığın bütçe açığı ile ilişkili olduğu görüşü destekler mahiyette sonuçlar elde edilmiştir. Meksika, Hindistan ve Pakistan ekonomileri için bütçe açıkları ile cari açık arasındaki ilişkiyi 1969-1996 dönemi için inceleyen Kulkarni ve Erickson (2001), Meksika dışında diğer ekonomiler için elde edilen bulgular, ikiz açık olgusunu desteklemektedir. Bununla birlikte, Hindistan için sonuçlar, bütçe açığından cari işlem açığına doğru nedensellik ilişkisinin olduğunu gösterirken, Pakistan için ise ters yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hatemi-J ve Shukur (2002), ABD ekonomisi ile ilgili 1975:1-1998:2 dönemini kapsayan çalışmada, iki açık arasındaki nedensellik ilişkisini incelemişlerdir. Elde ettikleri sonuçlara göre, 1989 yılında ekonomi politikalarında yapısal değişiklik tespit ederek analizi 1975-1989 ve 1990-1998 yıllarına ait iki alt döneme ayırarak gerçekleştirmişlerdir. 1975-1989

dönemi için yapılan analiz sonuçları, bütçe açıklarından cari işlemler açığına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi saptanırken, 1990 - 1998 dönemi içinde iki açık arasındaki nedensel ilişki ters yönlü, yani cari açıklardan bütçe açığına doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Erceg vd. (2005), ABD için 1983:1-2003:4 dönemini kapsayan finansal şokların dış denge üzerine olan etkilerini inceledikleri çalışmalarında bütçe açıklarında GSYH'nin % 1'i oranında bir azalma meydana gelmesi halinde dış ticaret açığının yaklaşık GSYH'nin % 0,2'si oranında artırdığı görülmüştür. Salvatore (2006), 1975-2005 dönemi için G7 ekonomilerinin verilerini kullanarak yapılan çalışmada ikiz açıkların varlığını araştırmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre, bütçe açığı ile cari açık arasında doğrudan güçlü bir ilişki olduğu ve bütçe açıklarının artmasının cari açığa sebep olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sri Lanka için cari işlem açığı, bütçe açığı ve yatırım-tasarruf açığı arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiyi 1970–2005 dönemi için otoregresif dağıtılmış gecikmeli modeli (ARDL) kullanarak inceleyen Chowdhury ve Saleh (2007), ele alınan dönemde değişkenler arasında güçlü bir ilişki olduğunu saptamıştır. Analiz kapsamında elde edilen sonuçlara göre, yatırım-tasarruf (I–S) açığında meydana gelen %1'lik bir artış cari işlem açığını % 0,67 artırırken, bütçe açıklarındaki % 1'lik bir artış ise cari işlemler açığını % 0,20 artırdığı tespit edilmiştir. Baharumshah ve Lau (2007), çalışmalarında Tayland için 1976:1-2001:4 dönemini kapsayan verilerle eşbütünleşme ve nedensellik analizlerini kullanarak iki açık arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Elde edilen bulgular, bütçe açıklarının cari açığa neden olduğu yönündedir. Kamboçya ekonomisi için, bütçe dengesi ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişkiyi inceleyen Lau ve Cheong (2009), çalışmalarında ikiz açık hipotezi ile tutarlı bulgular elde etmişler ve ele alınan dönemde bütçe açığının cari işlemler açığını etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Ricardian Denkliği Yaklaşımı'nı destekleyen çalışmalara bakıldığında ise, Khalid ve Guan (1999), çalışmalarında beş gelişmiş ve beş gelişmekte olan ekonomi için iki açık arasındaki uzun dönemli ilişkinin analizi yapılmıştır. Gelişmiş ekonomiler için 1950-1994, gelişmekte olan ekonomiler için 1955-1993 dönemini kapsayan çalışmada yapılan analiz sonuçlarına göre, bütçe açıkları ile cari açık arasındaki ilişkinin incelendiği beş gelişmekte olan ülkenin biri hariç uzun vadeli bir ilişki tespit edilememiştir. Gelişmiş ekonomilerin tamamında ise herhangi bir ilişkiye rastlanamadığı belirtilmiştir. Leachman ve Francis (2002), 1948:1-1992:2 dönemini kapsayan Amerikan ekonomisi ile ilgili ikiz açıklar hipotezini iki aşamalı Engle-Granger yöntemi ve Hata Düzeltme Modeli yardımıyla analiz etmişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre, 1973 yılında Bretton Woods sisteminin sona ermesi ve döviz kuru kontrolleri terk edilerek kurların dalgalanmaya bırakılması sebebiyle 1974 yılında yapısal bir kırılma tespit edilmiş ve bu kırılmanın eşbütünleşme

ilişkinin bozduğu görülmüştür. Bu nedenle veri setini 1948:1-1973:4 ve 1974:1-1992:2 olmak üzere iki ayrı döneme ayırarak incelemişlerdir. Analiz sonuçlarına göre, iki açık arasında 1974 öncesi dönemde bir ilişkinin varlığı tespit edilemezken, 1974 sonrası dönem için açıklar arasındaki ilişkinin zayıf ve geleneksel yaklaşımın ifade ettiği kadar güçlü olmadığı sonucuna varılmıştır. Kaufmann vd. (2002), Avusturya için 1976:1-1998:4 dönemini kapsayan bütçe açıkları ile cari açıklar arasındaki nedensellik ilişkisini vektör hata düzeltme modeli (VECM) yardımıyla belirlemeye çalıştıkları çalışmalarında iki açık arasında bir nedensellik ilişkisine rastlanılmamıştır. Kouassi vd. (2004), veri mevcudiyetine bağlı olarak 1969-1998 dönemini kapsayan on gelişmiş (Avustralya, Avusturya, Kanada, Fransa, İtalya, Hollanda, Yeni Zelanda, İsveç, İngiltere, ABD) ve on gelişmekte olan ülkelerin (Kolombiya, Dominik Cumhuriyeti, Hindistan, İsrail, Kore, Malezya, Singapur, Güney Afrika, Tayland, Venezüella) verileri kullanılarak yaptıkları çalışmalarında bütçe açıkları ile cari işlemler açığı arasındaki nedensellik ilişkilerini ortaya koyabilmek için Toda Yamamoto (1995) nedensellik analizi kullanmışlardır. Analiz kapsamında incelenen gelişmekte olan ekonomiler içerisinde nedensellik ilişkisi bulunan üç ülkeden birinde (İsrail) bütçe açıklarından cari açığa doğru, bir diğerinde (Kore) cari açıklardan bütçe açığına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi saptanmıştır. Diğerinde (Tayland) ise iki açık arasında çift yönlü nedensellik ilişkisine rastlanmıştır. Diğer gelişmekte olan ekonomiler için ise herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanılmamıştır. Analiz kapsamında ele alınan gelişmiş ekonomiler içerisinde (İtalya hariç) iki açık arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanılmamıştır. İtalya'da ise bu durum, cari açıktan bütçe açığına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, genel olarak iki açık arasında herhangi bir ilişkinin olmadığını ileri süren Ricardian Denkliği Yaklaşımına yakın sonuçlar vermektedir. Tunus ekonomisi için 1972-2000 dönemi bütçe açıkları ile cari açıklar arasındaki ilişkiyi ECM modeli ile inceleyen Wissem (2007) ise, iki açık arasında pozitif bir nedensellik ilişkisine rastlanılmadığı ve sonuçların Ricardian Denkliği Yaklaşımı ile tutarlı olduğu ileri sürülmüştür.

Literatürde Türkiye ekonomisine yönelik “İkiz Açıklar Hipotezi” ile ilgili yapılan çalışmalarda mevcuttur. Konuyu Türkiye açısından ele alan Kutlar ve Şimşek (2001), 1984:4-2000:2 dönemi için bütçe açıkları ile dış ticaret açıkları arasındaki ilişkiyi eşbütünleşme, hata düzeltme ve nedenselliğe dayalı olarak incelenen çalışmada iki açık arasında güçlü bir nedensellik ilişkisinin bulunduğu ifade edilmektedir. Akbostancı ve Tunç (2002), çalışmalarında 1987:01-2001:03 dönemini kapsayan verilerle bütçe açıkları ile cari açıklar arasındaki ilişkiyi eşbütünleşme ve hata düzeltme modelleri kullanarak test etmişlerdir. Elde edilen sonuçlar, uzun dönemde iki açık arasında bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir.

Ayrıca çalışmada kısa dönemde bütçe dengesinin kötüleşmesi dış ticaret dengesini kötüleştirdiği sonucuna da ulaşılmıştır. Utkulu (2003), 1950-2000 dönemini kapsayan ikiz açık hipotezinin Türkiye için geçerliliğini eşbütünleşme ve hata düzeltme modeli (ECM) kullanılarak nedensellik analizi yöntemleri ile test edildiği çalışmada, bütçe açıkları ile dış ticaret açıkları arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisine rastlanılmıştır. İkiz açıkları, 1975-2002 dönemi yıllık verileriyle Engle-Granger iki aşamalı eşbütünleşme yöntemi ve Granger nedensellik testiyle inceleyen Yücel ve Ata (2003), çalışmalarında iki açık arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğunu tespit etmişlerdir. Ay vd. (2004), tarafından yapılan benzer bir çalışmada ise 1992-2003 inceleme döneminde iki açık arasında ilişkinin varlığını doğrular yönde sonuçlar elde etmişlerdir. Erdinç (2008), eşbütünleşme ve nedensellik testi yardımıyla bütçe açığı ile cari açık arasındaki nedensellik ilişkisini 1950-2005 dönemi yıllık verileri kullanılarak test edildiği çalışmada, bütçe açıklarından cari açıklara doğru bir nedensellik ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Ümit ve Yıldırım (2008), Türkiye için 1987:1-2005:4 dönemini kapsayan bütçe açıkları ile cari işlem açıkları arasındaki nedenselliğin varlığını ve yönünü VAR modeli yardımıyla inceledikleri çalışmalarında ikiz açıklar hipotezinin Türkiye için geçerli olduğu yönünde sonuçlar elde etmişlerdir. Uygulama sonuçlarına göre, bütçe açıkları, faiz oranları ve döviz kurları kanalıyla cari işlem açıklarına yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır. Acaravcı ve Öztürk (2008), 1987:01-2005:04 dönemini kapsayan verileri kullanılarak sınır testi (ARDL) yaklaşımıyla Türkiye'nin ikiz açıkları arasındaki kısa ve uzun dönem dinamiklerini değerlendirmek amacıyla yapmış oldukları çalışmalarında elde edilen test sonuçları, Ricardian Denkliği Hipotezinin reddedildiğine ve Keynesyen Yaklaşımının desteklendiğine yönelik bulgulara işaret etmiştir. Aynı zamanda, ampirik sonuçlar, nedensellik yönünün bütçe açığından cari işlemler açığına doğru olduğunu göstermiştir. Benzer bir çalışmada, Yapraklı (2010), Türkiye'nin dış ticaret açıklarını etkileyen temel faktörleri, bütçe açığı, reel para arzı ve reel efektif döviz kuru endeksi çerçevesinde 1998:1-2010:4 dönemini kapsayan verileri kullanılarak sınır testi yaklaşımını ile incelemiştir. Elde edilen test sonuçlarına göre, kısa ve uzun dönemde bütçe açıklarından dış ticaret açıklara doğru pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Barışık ve Kesikoğlu (2010) ise çalışmalarında, yükselen piyasa ekonomileri arasından seçilen 12 ülke için bütçe açıkları ile cari açıklar arasındaki ilişkiyi 1991-2007 dönemini kapsayan yıllık verileri kullanılarak Holtz-Eakin, Newey ve Rosen tarafından geliştirilen panel nedensellik testi yardımıyla incelemiştir. Elde edilen analiz sonuçlarına göre, 1991-2007 arası 12 yükselen piyasa ekonomisinde bütçe açığı ile cari açık arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olgu tespit edilmiştir. Bahtiyar ve Bakır (2011), Türkiye'de bütçe açıkları ile cari açıklar arasındaki ilişkiyi 1980-2010 dönemini kapsayan yıllık verileri kullanılarak regresyon analizi yardımıyla inceledikleri

çalışmada, bütçe açıklarında meydana gelen bir artışın cari açıkları artırdığı (0,14) sonucuna ulaşılmıştır. Mangır (2012) ise, Türkiye ekonomisi için iki açık arasındaki ilişkiyi 1980-2011 yıllık verileri kullanılarak Johansen eşbütünleşme yaklaşımı ile incelediği çalışmada, iki değişken arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca, elde edilen test sonuçları, Türkiye için bütçe açığından cari açığa doğru tek yönlü bir nedensellik (Granger) ilişkisi olduğunu göstermiş ve Geleneksel Keynesyen Yaklaşımı desteklemiştir.

Türkiye ekonomisine yönelik bu yapılan çalışmaların yanı sıra, bütçe açıklarının cari açıkları etkilemediği görüşünü ileri süren Ricardian Denkliği Hipotezinin desteklediği çalışmalarda literatürde mevcuttur. Bu çalışmaların başında yer alan Bilgili ve Bilgili (1998), 1975-1993 dönemi için bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasındaki ilişkiyi regresyon analizi yardımıyla araştırmıştır. Elde edilen bulgularda iki açık arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanılmamıştır. Benzer bir çalışmada, Kuştepelı (2001), 1975-1995 dönemini kapsayan verilerle eşbütünleşme ve nedensellik analizlerini kullanarak iki açık arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde, bütçe açıklarından cari işlemler açığına doğru bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. Hipotezi ret eden bir diğer çalışmada ise Çetintaş ve Barışık (2005), ikiz açıkları 1973-2003 dönemine ait verileri kullanarak Granger ve Hasio nedensellik testleri yardımıyla incelemişlerdir. Ancak, söz konusu çalışmada iki açık arasında bir nedensellik ilişkisine rastlanılmamıştır. Aksu ve Başar (2005 ve 2009), bütçe açıklarının dış ticaret açıklarını etkilediğini ileri süren ikiz açık hipotezinin Türkiye için geçerli olup olmadığının araştırıldığı çalışmalarda, 1989-2003 ile 1994-2008 dönemlerinde söz konusu hipotezin Türkiye için geçerli olduğuna dair herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır. Yay ve Tastan (2007) ise, sekiz gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için 1973-2005 dönemini kapsayan ancak, bütçe dengesi verilerine ilişkin kayıp gözlemler nedeniyle farklı ülke grupları için farklı gözlem dönemleri seçilerek yaptıkları çalışmada, Türkiye'yi 1985:1-2005:12 dönemine ilişkin spektral nedensellik testleri çerçevesinde incelenmiştir. Elde edilen analiz sonuçları, Türkiye için her frekans düzeyinde (hem uzun hem de kısa dönemde) ikiz açıklar hipotezini desteklenmediğine işaret etmektedir. Bolat vd. (2011), Türkiye için ikiz açık hipotezinin geçerliliğini 1998:1-2010:4 dönemini kapsayan verileri kullanılarak sınır testi yaklaşımını ile incelemektedir. Elde edilen analiz sonuçlarına göre, uzun dönemde bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasında herhangi bir ilişkiye rastlanmazken, kısa dönemde ise bu iki açık arasında kuvvetli bir pozitif ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamında, elde edilen bulgular, kısa dönemde ikiz açık hipotezinin geçerli olduğunu ancak, uzun dönemde ikiz açık hipotezini reddeden, Ricardian denkliği hipotezini destekleyen nitelikte olduğunu göstermiştir.

Tunçsiper ve Sürekçi (2011) ise, Türkiye’de 1987:01-2007:03 dönemi için, İkiz Açıklar Hipotezinin geçerliliğini, VAR analizi yöntemi kullanarak incelemişlerdir. Elde edilen test sonuçları, İkiz Açıklar Hipotezinin Türkiye için geçerli olmadığını göstermiştir.

III. Model, Veri Seti ve Uygulanan Ekonometrik Yöntem

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde bütçe açığı ile cari açık arasındaki ilişki ekonometrik olarak incelenmektedir. Söz konusu ilişkinin tahmininde, Türkiye için 1975-2010 dönemine ait yıllık zaman serileri kullanılmıştır. Analizde kullanılan veriler, bütçe dengesi (BA) ile cari işlem dengesi (CA) değişkenlerine ait zaman serisi verilerinden oluşmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye ekonomisinde kullanılan model denklem (9)’daki gibi oluşturulmuştur. Modelde yer alan cari açık değişkeni (CA_t), T.C. Merkez Bankası’na ait *Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)* veri tabanından alınan nominal cari işlemler dengesi verilerinin Türkiye’nin GSMH deflâtörü (1998=100) ile deflate edilmesi sonucunda elde edilmiştir. Bütçe açığı değişkenini (BA_t) açıklamak amacıyla kullanılan bütçe dengesi verileri, Devlet Planlama Teşkilatı’na ait *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler* veri tabanından alınan bütçe dengesi verilerinin GSMH deflâtörü (1998=100) ile deflate edilmesi sonucunda elde edilmiştir.

$$CA_t = \beta_0 + \beta_1 BA_t + \varepsilon_t \quad (9)$$

Çalışmada, Bütçe Açıkları (BA) ile Cari Açıklar (CA) arasındaki ilişkinin tahmininde, her bir değişkenin zaman serisi özelliklerini incelemek için öncelikle serilerin durağan olup olmadıkları saptanmıştır. Zaman serisi analizlerinde, değişkenler arasında ekonometrik olarak anlamlı ilişkiler elde edilmesi için serilerin birim kök (unit root) içermemesi yani durağan olması gerekmektedir. Durağan olmayan zaman serileriyle çalışılması halinde sahte regresyon problemiyle karşılaşılabilir. Bu durumda regresyon analiziyle elde edilen sonuç gerçek ilişkiyi yansıtmamaktadır (Gujarati, 1999: 726). Bu nedenle çalışmada kullanılan serilerin durağanlığı Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri ile sınanmıştır. Bir CA_t serisinin durağan olup olmadıkları ve durağan iseler hangi seviyede durağan oldukları araştırılırken aşağıdaki ADF tipi regresyon denklemi kullanılır:

$$\Delta CA_t = \alpha + \beta_t + \partial CA_{t-1} + \sum_{i=1}^k \mu_i \Delta CA_{t-i} + \varepsilon_t \quad (10)$$

Denklem (10)’da yer alan (Δ) birinci farklarını, (t)zaman trendi değişkenini, (ε) durağan tesadüfi hata terimini ve k ise gecikme uzunluğu göstermektedir. (m)’in belirlenmesinde Akaike, Schwarz, Hannan-Quinn gibi bilgi kriterleri göz önünde

bulundurulmaktadır. (10) numaralı denklemde yer alan ∂ katsayısının istatistiksel olarak sıfıra eşit olup olmadığını test etmektedir. Sıfır hipotezi, farkları alınmamış serilerin birim kök içerdiği yani durağan olmadığı şeklindedir. ∂ katsayısının istatistiksel olarak anlamlı olması, bu hipotezin reddedileceği anlamına gelmektedir. Bu da serinin durağan olduğunu göstermektedir. ∂ katsayısının istatistiksel olarak anlamlı olmaması durumunda, serinin durağan olmadığı anlamına gelmektedir. Bu durumda, durağan hale gelinceye kadar farkının alınması gerekmektedir.

Geleneksel birim kök testlerinde (ADF, PP) karşılaşılan yaygın sorun bu testlerin yapısal kırılma olasılığını dikkate almamasıdır. Çalışmada üzerinde durulan kısımlardan biri de zaman serilerinde yapısal kırılma olması durumunda standart birim kök testlerinin sapmalı sonuçlar vermesidir. Dolayısıyla bu tür seriler için yapısal kırılmalı birim kök testleri daha uygun olmaktadır. Zaman serileri genellikle durağan değildir (birim kök içermektedir). Bu nedenle söz konusu birim kökün gerçekte serinin durağan dışı olmasından mı yoksa seride bir yapısal kırılmanın varlığından mı kaynaklandığının araştırılması gerekmektedir. Bu bağlamda iki değişken arasındaki ilişkide bir kırılmanın olup olmadığı Zivot-Andrews (1992) yapısal kırılma testiyle analiz edilmiştir.

Birim kök testleri sonucunda değişkenlerin bütünleşme derecelerinin aynı olduğunun, yani aynı dereceden durağan olduklarının belirlenmesiyle birlikte eşbütünleşme (koentegrasyon) analizi yapılmış ve böylelikle değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olup olmadığı incelenmiştir. Değişkenler arasında eşbütünleşme olup olmadığı Johansen eşbütünleşme testiyle araştırılmıştır. Eşbütünleşme, ekonomik değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin istatistiksel olarak sunulmasıdır. Eşbütünleşme teorisi durağan olmayan değişkenler arasında durağan bir ilişkinin elde edilmesini amaçlamaktadır. Kısaca eşbütünleşme, durağan olmayan değişkenler arasında uzun dönemli birlikte hareket ettikleri bir denge ilişkisini göstermektedir. Değişkenler arasında eşbütünleşmenin bulunması, uzun dönemli ilişki olduğu anlamına gelmektedir. Çalışmanın bu aşamasında değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığı Johansen (1988, 1995) yaklaşımı çerçevesinde ele alınmıştır.

En son olarak çalışmada, Bütçe Açıkları (BA) ile Cari Açıklar (CA) değişkenlerinin değişkenin durağan ve eşbütünleşik olması durumunda iki değişken arasında kısa dönemde bir denge olup olmadığı hata düzeltme modeli yardımıyla incelenebilmektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki kısa dönemli dinamikleri değerlendirmek amacıyla hata düzeltme modeli (ECM) ile tahmin edilmiştir. Bu çalışmada kullanılan hata düzeltme modeli aşağıdaki gibidir;

$$\Delta CA_t = \beta_0 + \sum \beta_1 \Delta CA_{t-i} + \sum \beta_2 \Delta BA_{t-i} + \beta_3 EC_{t-1} + \varepsilon_t \quad (11)$$

Bu eşitliklerde; EC (*Error Correction*) hata düzeltme terimini, ΔCA cari açıkları, ΔBA bütçe açıklarını, ε hata terimini ve t zamanı temsil etmektedir. İlgili regresyon denklemlerinde, EC_{t-1} eş bütünleşme denklemlerinden elde edilen hata terimlerinin bir gecikmeli değerini göstermekte ve hata düzeltme parametresi olarak adlandırılmaktadır. Hata düzeltme mekanizmasının çalışması için hata düzeltme katsayısı β_3 ' ün negatif işaretli ve 1'den küçük olması beklenmektedir. Hata düzeltme katsayısının işareti negatif ise dengeden sapmanın olması durumunda tekrar dengeye doğru hareketin olduğunu, katsayının 1'den küçük olması ise sistemin dengeli olduğunu ifade etmektedir (Bozkurt, 2007: 166). Seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğunun görülmesinin ardından kısa dönemli bir ilişkinin varlığı Hata Düzeltme Modelinin tahmini ile analiz edilebilir. Ayrıca, analizlerde Eviews 7.0 ekonometrik analiz paket programı kullanılmıştır.

IV. Ampirik Analiz ve Bulgular

Değişkenler arasında ekonometrik olarak anlamlı ilişkiler elde edilebilmesi için analizi yapılan serinin durağan seriler olması gerekmektedir. Bu nedenle öncelikle modelde kullanılan zaman serilerinin durağan olup olmadığının sınanması gerekmektedir. Bu bağlamda çalışmada öncelikle değişkenlerin durağanlıkları incelenmiştir. Kullanılan zaman serilerinin durağan olup olmadıklarının test edilmesinde Dickey ve Fuller' in (1981) geliştirmiş olduğu Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri kullanılmıştır. Elde edilen birim kök analizi sonuçları Tablo 1' de görülmektedir.

Parantez içindeki rakamlar değişkenler için gecikme değerleri olup, Schwarz Bilgi Kriterine (SIC) göre otokorelasyonun bulunmadığı minimum gecikmeler olarak belirlenmiştir. Tablo 1' deki ADF ve PP test sonuçları incelendiğinde serilerin düzeyde % 1 önem seviyesinde durağan olmadıkları yani birim kök içerdiği görülmektedir. Bu nedenle her bir serinin birinci farkları alınmıştır. Böylece değişkenler durağan hale geldiği görülmektedir.

Tablo 1: Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	ADF Testi		PP Testi	
	Düzey Değeri	Birinci Farklar	Düzey Değeri	Birinci Farklar
BA_t	-1.734465 (0)	-5.056098* (0)	-1.830201 (1)	-5.056098* (0)
CA_t	-0.730329 (1)	-8.148460* (0)	-1.215236 (3)	-8.589654**(2)

Not: Parantez içindeki rakamlar gecikme uzunluklarıdır. * %1 ve ** % 5 düzeyinde anlamlı olan test değerleridir.

Bu aşamada, serilerin durağanlık analizlerinin tamamıyla irdelenebilmesi için serilerdeki olası kırılmaların varlığı araştırılmalıdır. Bir zaman serisinin düzey ve eğiminde kırılmanın olması zaman serisinin yapısında belli bir dönemden (T_b) sonra gerek düzeyde gerekse eğimde bir kırılmanın meydana geldiği anlamı taşımaktadır (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2010: 405). Kırılma zamanının bilinmediği ve herhangi bir noktada olduğunu varsayan Zivot-Andrews (1992) yaklaşımı, trend durağanlığı yansıtan alternatif hipotez için en fazla ağırlığı veren nispi kırılma (değişim) yansımalarını tahmin etmeyi amaçlamaktadır.

Tablo 2: Zivot - Andrews Test Sonuçları

Değişkenler	Min. t-istatistiği	T_b (Kırılma Dönemi)
BA_t	-5.952730 (2)	1999
CA_t	-4.953399 (1)	2001
ZA Kritik Değerleri		
1%	-5.57	
5%	-5.08	
10%	-4.82	

Not: Parantez içindeki rakamlar ZA yapısal kırılma için seçilen gecikme uzunluklarıdır. ZA Kritik Değerleri ise Zivot ve Andrews (1992)'den alınmıştır.

Değişkenlere uygulanan Zivot-Andrews (1992) birim kök testinin sonuçları Tablo 2'de yer almaktadır. ZA testi sonucu, modeldeki yapısal kırılma dönemi olarak bütçe açıkları için 1999 yılını, cari işlemler açığı için ise 2001 yılını işaret etmektedir. Elde edilen test istatistiği % 5 önem düzeyinde kritik değerden küçük olduğu için 2001 yılında meydana gelen kırılmayla durağan olduğu hipotezi reddedilir, dolayısıyla yapısal kırılma olmadan seride birim kökün varlığını gösteren temel hipotez kabul edilir. Bu bağlamda 2001 yılında yapısal bir kırılmanın (değişim) olduğunu ifade eden ZA testi sonuçları, Türkiye tarihinin en büyük krizi olarak bilinen 2001 krizine işaret etmektedir. Böylece değişkenlere ait serilerin birim kök incelemeleri tamamlandıktan sonra eşbütünlüşme testine geçilmesi için sorun bulunmamaktadır.

Johansen yönteminde ilk aşama gecikme uzunluğunun belirlenmesidir. Bu nedenle serilerin aynı dereceden durağan oldukları görüldükten sonra Johansen eşbütünlüşme testine geçmeden önce optimum gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle ele alınan değişkenler arasında uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi amacıyla VAR modeli tahmin edilmiştir. Bu nedenle optimum gecikmenin sağlanması için LR (Likelihood Ratio), AIC (Akaike Information Criterion), SC (Schwarz Information Criterion), FPE (Final Prediction

Error) ve HQ (Hannan-Quinn Information Criterion) bilgi kriterlerine başvurulmuştur. Bu modelden elde edilen minimum gecikme uzunluklarına ilişkin tahmin sonuçları Tablo 3’ te özetlenmiştir.

Tablo 3: Gecikme Uzunlukları

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-899.2632	NA	3.11e+25	64.37594	64.47110	64.40503
1	-866.3530	6.652259	5.29e+24	62.59664	63.07243	62.74209
2	-855.8937	15.68897	3.38e+24	62.13526	62.80136	62.33889
3	-847.5393	11.33811*	2.54e+24	61.82423	62.68065*	62.08605*
4	-842.7703	5.790910	2.51e+24*	61.76931*	62.81604	62.08930
5	-842.5391	0.247659	3.51e+24	62.03851	63.27556	62.41669
6	-839.9982	2.359446	4.28e+24	62.14273	63.57009	62.57909

Not : * İlgili kritere göre uygun gecikme sayısını göstermektedir.

Test sonucunda LR, SC ve HQ değerlerinin 3 gecikme için minimum değer verdiği, FPE ve AIC değerlerinin ise 4 gecikme için minimum değer verdiği görülmektedir. Tablo 3’ten de anlaşıldığı üzere analizimizde gecikme uzunluğunun 3 olarak seçilmesinin uygun olduğuna karar verilmiştir.

Uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinin ardından Johansen eşbütünleşme testi analiz edilmiştir. “Üç” gecikme uzunluğu için yapılan Johansen eşbütünleşme testi sonuçları Tablo 4’ te verilmiştir. Tablo 4’ teki sonuçlar, ele alınan değişkenler arasında hem maksimum özdeğer (λ_{maks}), ve hem de iz (λ_{iz}) test istatistiklerinin % 5 anlamlılık düzeyinde eşbütünleşmenin olmadığı yönündeki H_0 hipotezinin reddedildiğini ve değişkenler arasında bir eşbütünleşme vektörünün bulunduğunu göstermektedir. Buna göre söz konusu değişkenler arasında eşbütünleşme vardır, yani hem maksimum özdeğer testi hem de iz testi için ele alınan seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı görülmektedir.

Tablo 4: Johansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları

λ_{iz} İstatistiği			
Hipotezler	İz	Kritik Değer %5	Prob.**
H0 : $r = 0$, H1 : $r \geq 1$	28.91943	15.49471	0.0003
H0 : $r \leq 1$, H1 : $r \geq 2$	0.386636	3.841466	0.5341
λ_{maks} İstatistiği			
Hipotezler	Maks	Kritik Değer %5	Prob.**
H0 : $r = 0$, H1 : $r \geq 1$	28.53279	14.26460	0.0002
H0 : $r \leq 1$, H1 : $r \geq 2$	0.386636	3.841466	0.1144

**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-değerleri

Tablo 4’ te ki sonuçlar incelendiğinde hem maksimum özdeğer hem de iz istatistiği için %5 anlamlılık düzeyinde seriler arasında birden fazla eşbütünleşik vektör olduğu görülmektedir. Böylece ilgili dönem için cari açık ile bütçe açığı değişkenleri arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığından söz edilebilir. $\lambda_{iz} = 28.92 > 15.50$ ve $\lambda_{maks} = 28.53 > 14.26$, $r = 0$ hipotezi her iki test değeri içinde reddedildiği yani ele alınan değişkenlerin eşbütünleşik olduğu görülmektedir. Eşbütünleşme ilişkisini, cari açık değişkenine göre normalize edildiğinde değişkenler arasındaki ilişkiler aşağıdaki gibi olmaktadır:

$$CA = 3,316367 BA + (0,55814) \quad (12)$$

Yukarıdaki denklemlere göre, uzun dönemde BA, CA’ yı pozitif etkilemektedir. Buna göre incelenen dönemde bütçe açıklarındaki % 1’lik artış cari açıkları % 3,32 oranında artırmaktadır.

Ele alınan değişkenler arasında eşbütünleşme olması, iki seri arasında uzun dönem bir denge ilişkisi olduğunu ifade etmektedir. Yani eşbütünleşme, uzun dönem ilişkinin araştırılmasıdır. Buna karşın, kısa dönemde ele alınan iki değişken arasında bir dengenin olmaması olasıdır.

Seriler arasında kurulan hata düzeltme mekanizması sonucunda Tablo 5’ te görülen sonuçlar elde edilmiştir. Bu verilere göre $R^2 =$ değerinin 0,78 çıkması modelin cari açıklardaki değişimi açıklama gücünün oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca hata düzeltme mekanizması sonucunda cari açık değişkeninin bağımlı değişken olduğu modelden elde edilen hata terimi katsayısının -0,15 olduğu görülmektedir. Burada, hata teriminin katsayısı beklendiği gibi negatif işaretli ve $0,15 > 1$ çıkmıştır.

Tablo 5: ECM-Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları

$\Delta(CA) =$	$-0,149 EC_{t-1}$	$-1,298\Delta(CA_{t-1})$	$-1,157\Delta(CA_{t-2})$	$-0,675\Delta(CA_{t-3})$	$-0,691\Delta(BA_{t-1})$
	(-5,87)	(-7,34)	(-6,06)	(-3,78)	(-4,24)
	$-1,068\Delta(BA_{t-2})$	$-0,798\Delta(BA_{t-3})$	-716		
	(-6,61)	(-3,95)	(-4,16)		
	$R^2 = 0,78$	$F = 12,30$			

Not: Parantez içindeki rakamlar t-istatistik değerlerini göstermektedir.

Cari açık denkleminde ait denge hata terimi katsayısı yaklaşık olarak -0,15 tahmin edilmiştir. Bu katsayı istatistikî olarak anlamlı ve yorumlanabilir bir büyüklüktür. Bu sonuca göre bütçe açıklarının neden olduğu cari açık düzeyindeki bir dengesizliğin % 15'inin bir dönem içerisinde (bir yılda) ortadan kalktığı ya da düzeldiği görülmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Son yıllarda en çok tartışılan iktisadi sorunlardan birisi, sürdürülebilir makroekonomik dengedir. Bir ülkede makroekonomik dengenin sağlanması iç ve dış dengenin sağlanmasından geçtiği düşünüldüğünde bu dengelerin sürdürülebilirliği ya da mevcut dengesizliklerin çözümü hususunda nedenleri ve çözüm yollarının iyice araştırılıp ortaya koyulması gerekmektedir. Bu bağlamda iç dengeyi temsilen bütçe dengesi ve dış dengeyi temsilen ise cari işlemler dengesi gösterge olarak alınmaktadır. Bu bağlamda, bütçe açıkları ile cari açıklar arasındaki ilişki (*İkiz Açıklar*) özellikle son yıllarda birçok bilimsel çalışmaya konu olmaktadır. İkiz Açıklar Hipotezini konu edinen teorik yaklaşımlara ve ampirik çalışmalara bakıldığında iki açık arasındaki ilişkinin yönü ve büyüklüğü konusunda farklı değerlendirme ve bulguların olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'de bütçe dengesi ile cari işlem dengesi arasındaki ilişki 1975 ile 2010 dönemi arasında yıllık veriler kullanılarak araştırılmıştır. Ele alınan değişkenler arasındaki ilişkinin yönü ve büyüklüğünü araştırmak üzere Johansen eşbütünleşme ve hata düzeltme modeli uygulanmıştır. Elde edilen ampirik sonuçlara göre, inceleme dönemi için, bütçe açıkları ile cari açık arasında kısa ve uzun dönemli bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Buna göre, Türkiye'de bütçe açıklarında meydana gelen bir birim değişme karşısında cari işlemler dengesi % 3,32 oranında açık vermektedir. Bununla birlikte bütçe açıklarının neden olduğu cari açık düzeyindeki bir dengesizliğin % 15'inin bir dönem içerisinde (bir yılda) ortadan kalktığı ya da düzeldiği görülmektedir. Bu sonuçlar, bütçe açıklarının cari açıklara yol açacağını ileri süren *Geleneksel Keynesyen Yaklaşımı* desteklerken bütçe

açıkları ile cari işlem açıkları arasında herhangi bir ilişkinin olmadığını iddia eden *Ricardian Denkliği Hipotezini* reddeder mahiyettedir. Bu bağlamda, çalışmanın sonuçları bütçe açıkları ile cari işlem açıkları arasında bir ilişkinin varlığına ve bütçe açıklarının cari işlemler açığına neden olduğuna işaret etmektedir. Buna göre, bütçe açıklarının ekonomide sadece iç dengeyi değil, aynı zamanda dış dengeyi de etkilediği ve dolayısıyla, Türkiye’de dış açıkları gidermede maliye politikasının etkili olabileceğini göstermektedir. Bu nedenle bütçe dengesi üzerinde sağlanan başarıların iki açık arasındaki nedensellik ilişkisi sayesinde cari işlemler dengesi üzerinde de etkili olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

ACARAVCI, Ali, ÖZTÜRK, İlhan (2008), "Twin Deficits Phenomenon: Empirical Evidence from the ARDL Bound Test Approach for Turkey", *International Journal of Statistics & Economics*, 2(A08), 57-64.

AKBOSTANCI, Elif, TUNÇ, Gül İ. (2002), “Turkish Twin Deficit: An Error Correction Model of Trade Balance”, *Middle East Technical University, ERC Working Papers*, No: 01/06, 1-17.

AKDOĞAN, Abdurrahman (1989), *Kamu Maliyesi*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.

AKSU, Hayati, BAŞAR, Selim (2005), “İkiz Açıklar Hipotezinin Türkiye Açısından Araştırılması”, *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, C.20, S.234, 109-114.

AKSU, Hayati, BAŞAR, Selim (2009), “Türkiye İçin İkiz Açıklar Hipotezi'nin Tahmini: Bir Sınır Testi Yaklaşım”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.64, S.4, 1-14.

ALKSWANI, M. Alkhatib (2000), “The Twin Deficit Phenomenon in Petroleum Economy: Evidence from Saudi Arabia”, *Seventh Annual Conference, Economic Research Forum (ERF)*, Amman.

ANORUO, Emmanuel, RAMCHANDER, Sanjay (1998), “Current Account and Fiscal Deficits: Evidence From Five Developing Economies of Asia”, *Journal of Asian Economics*, C.9, S.3, 487-501.

AY, A., Karaçor, Z., MUCUK, M., ERDOĞAN, S. (2004), “Bütçe Açığı-Cari İşlemler Açığı Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (1992-2003)”, *Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi*, Sayı:12, 75-82.

BAHARUMSHAH, A.Z., LAU, Evan (2007), "Dynamics of Fiscal and Current Account Deficits in Thailand: An Empirical Investigation", *Journal of Economic Studies*, Vol.34, No.6, 454-475

BAHARUMSHAH, A.Z., LAU, Evan, KHALİD, A. M. (2006), "Testing Twin Deficits Hypothesis Using VARs and Variance Decomposition", *Journal of the Asia Pacific Economy*, Vol.11, No.3, 331-354.

BAHMANI-OSKOOEE, Mohsen (1992), "What Are the Long-Run Determinants of the U.S. Trade Balance?", *Journal of Post Keynesian Economics*, Vol.15, No.1, 85-97.

BAHTİYAR, Görkem, BAKIR, Hasan (2011), "Türkiye’de İkiz Açık Hipotezi", *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, C.3, S.2, 79-88.

BARIŞIK, Salih, KESİKOĞLU, Ferdi (2010), "Makro Ekonomik Değişken Olarak Bütçe Açığı-Cari Açık İlişkisi: Gelişmekte Olan Piyasalar Örneği", *İktisat İşletme ve Finans*, C.2, S.294, 109-127.

BEGG, David, FISCHER, Stanley, DORNBUSCH, Rudiger (1994), *Economics*, MC.Graw-Hill Book Company, Fourth Edition.

BİLGİLİ, F., BİLGİLİ, E. (1998), "Bütçe Açığının Cari İşlemler Üzerindeki Etkileri: Teori ve Uygulama", *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, C.13, S.146 (sayının eki), 4-16.

BLECKER, Robert A. (1992), *Beyond the "Twin Deficits": A Trade Strategy for the 1990's*, USA: Armonk, N.Y, Economic Policy Institute.

BOLAT, S., BELKE, M., ARAS, O. (2011), "Türkiye’de İkiz Açık Hipotezinin Geçerliliği: Sınır Testi Yaklaşımı", *Maliye Dergisi*, Sayı:261, 247-364.

BOZKURT, Hilal (2007), *Zaman Serileri Analizi*, Ekin Kitabevi, Bursa.

CEBULA, J. Richard (1987), *The Deficit Problem in Perspective*, Lexington Books.

CHOWDHURY, Khorshed, SALEH, A. Salman (2007), "Testing the Keynesian Proposition of Twin Deficits in the Presence of Trade Liberalisation: Evidence from Sri Lanka", *Wollongong Economics Working Paper*, No: 07-09,

CORSETTI, Giancarlo and MULLER, Gernot J. (2006) "Twin Deficits: Squaring Theory, Evidence and Common Sense", *Economic Policy*, Vol.21, No.48, 597-638.

ÇETİNTAŞ, Hakan, BARIŞIK, Salih (2005), "Yapısal Kırılma, Birim Kök ve İkiz Açıklar Hipotezi: Türkiye’den Ampirik Bulgular", *Maltepe Üniversitesi Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Analiz Dergisi*, Sayı:1, 43-57.

DARRAT, Ali F. (1988), "Have Large Budget Deficits Caused Rising Trade Deficits?", *Southern Economic Journal*, Vol.54, No.4, 879-887.

DICKEY, D.A., FULLER, W.A. (1981), "Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root", *Econometrica*, Vol.49, No.4, 1057-73.

DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, <http://www.dpt.gov.tr>

ENDERS, Walter, LEE, Bong-Soo (1990), "Current Account and Budget Deficits: Twins or Distant Cousins?", *The Review of Economics and Statistics*, Vol.72, No.3, 373-381.

ERCEG, Christopher J., GUERRIERI, Luca, GUST, Christopher (2005), "Expansionary Fiscal Shocks and the US Trade Deficit", *International Finance*, Vol.8, No.3, 363-397.

ERDİNÇ, Zeynep (2008), "İkiz Açıklar Hipotezinin Türkiye’de 1950-2005 Yılları Arasında Eşbütünleşme Analizi ve Granger Nedensellik Testi İle İncelenmesi", *AÜ, Sosyal Bilimler Dergisi*, C.8, S.1, 209-222.

ERĞİNAY, Akif (1994), *Kamu Maliyesi*, Ankara: Savaş Yayınları.

GUJARATI, D.N. (1999), *Temel Ekonometri*, (Çev.Ü. Şenesen ve G.G. Şenesen), Literatür Yay., İstanbul.

HATEMI-J, Abdunnasser, SHUKUR, Ghazi (2002), "Multivariate-based causality tests of twin deficits in the US", *Journal of Applied Statistics*, Vol.29, No.6, 817-824.

HEILBRONER, Robert L., BERNSTEIN, Peter L. (1989), *The Debt and the Deficit: False Alarms/Real Possibilities*, W. W. Norton & Company.

HYMAN, David N.(1990), *Public Finance: A Contemporary Application of Theory to Policy*, 3rd. Ed., The Dryden Press, Chicago.

İNCE, Macit (2001), *Devlet Borçları ve Türkiye*, Gazi Kitabevi, Ankara.

JOHANSEN, S. (1995), "Likelihood Based Inference in Cointegrated Vector Autoregressive Models", *Oxford University Press*, UK.

JOHANSEN, S.. (1988). "Statistical Analysis of Cointegrating Vectors", *Journal of Economic Dynamics and Control*, Vol.12, No.2-3, 231-254.

KAUFMANN, S., SCHARLER, J., WINCKLER, G. (2002), "The Austrian Current Account Deficits: Driven by Twin Deficits or by Intertemporal Expenditure Allocation?", *Empirical Economics*, Vol.27, No.3, 529-542.

KHALID, Ahmed M., GUAN, Teo W. (1999), “Causality Tests of Budget and Current Account Deficits: Cross-Country Comparisons”, *Empirical Economics*, Vol.24, No.3, 389-402.

KLEIN, Lawrence R. (2006), “Issues Posed by Chronic US Deficit”, *Journal of Policy Modeling*, Vol.28, No.6, 673–677.

KOUASSI, E., MOUGOUÉ, Mbodja, KYMN, Kern O. (2004), “Causality Tests of The Relationship Between The Twin Deficits”, *Empirical Economics*, Vol.29, No.3, 503-525.

KULKARNI, Kishore G., ERICKSON, Erick Lee (2001), “Twin Deficit Revisited: Evidence From India, Pakistan And Mexico”, *The Journal of Applied Business Research*, Vol.17, No.2, 97-104.

KUŞTEPELİ, Y. Rabia (2001), “An Empirical Investigation of the Feldstein Chain for Turkey”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, C.2, S.1, 99-108.

KUTLAR, Aziz, ŞİMŞEK, Muammer (2001), “Türkiye’deki Bütçe Açıklarının Dış Ticaret Açıklarına Etkileri, Ekonometrik Bir Yaklaşım: (1984) (4)-2000 (2)”, *DEÜ, İİBF Dergisi*, C.16, S.1, 1-13.

LAU, Evan, TANG, T. Cheong (2009), “Twin Deficits in Cambodia: Are There Reasons for Concern? An Empirical Study”, *Monash Economics Working Papers*, No: 11-09.

LEACHMAN, Lori L., FRANCIS, Bill (2002), “Twin Deficits: Apparition or Reality?”, *Applied Economics*, Vol.34, No.9, 1121-1132.

MANGIR, Fatih (2012), "Türkiye İçin İkiz Açıklar Hipotezi Testi (1980-2011)", *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.5, S.2, 136-149.

MARINHEIRO, Carlos F. (2001), “Ricardian Equivalence: an Empirical Application to the Portuguese Economy”, *Catholic University of Leuven, CES Discussion Paper Series* No. 01.12., 1-41.

MILLER, Stephen M., RUSSEK, Frank S. (1989), “Are the Deficits Really Related?”, *Contemporary Economic Policy*, Vol.7, No.4, 91-115.

ONAFOWORA, O.A., OWOYE, Oluwole (2006), “An Empirical Investigation of Budget and Trade Deficits: The Case of Nigeria”, *The Journal of Developing Areas*, Vol.39, No.2, 153-174.

ORHAN, Osman Z., ERDOĞAN, Seyfettin (2010), *Genel Ekonomi*, Umuttepe Yay., Kocaeli.

PAPADOGONAS, Theodore, STOURNARAS, Yannis (2006), “Twin Deficits and Financial Integration in EU Member-States”, *Journal of Policy Modeling*, Vol.28, No.5, 595–602.

PEHLİVAN, Osman (2006), *Kamu Maliyesi*, Derya Kitabevi, Trabzon.

PERKINS, James O. Newton (1997), *Budget Deficits and Macroeconomic Policy*, New York, St. Martin's Press.

PIERSANTI, Giovanni (2000), “Current Account Dynamics and Expected Future Budget Deficits: Some International Evidence”, *Journal of International Money and Finance*, Vol.19, No.2, 255–271.

RICCIUTI, Roberto (2003), “Assessing Ricardian Equivalence”, *Journal of Economic Surveys*, Vol.17, No.1, 55-78.

ROSENSWEIG, Jeffrey A., TALLMAN, Ellis W. (1993), “Fiscal Policy And Trade Adjustment: Are The Deficits Really Twins?”, *Economic Inquiry*, Vol.31, No.4, 580-594.

SALVATORE, Dominick (2006), “Twin Deficits in the G-7 Countries and Global Structural Imbalances”, *Journal of Policy Modeling*, Vol.28, No.6, 701-712.

SEATER, John J. (1993), “Ricardian Equivalence”, *Journal of Economic Literature*, Vol.31, No.1, 142-190.

SEVÜKTEKİN, M., NARGELEÇEKENLER, M. (2010), *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi - Eviews Uygulamalı*, Nobel Yayın Dağıtım, Geliştirilmiş 3. Baskı.

SEYİDOĞLU, Halil (2009), *Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama*, Güzem Yay., İstanbul.

STANLEY, T. D. (1998), “New Wine in Old Bottles: A Meta-Analysis of Ricardian Equivalence”, *Southern Economic Journal*, Vol.64, No.3, 713-727.

TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, <http://evds.tcmb.gov.tr>

TUNÇSİPER, Bedriye, SÜREKÇİ, Dilek (2011), “Türkiye’de İkiz Açıklar Hipotezinin Geçerliliğinin Zaman Serisi Analizi”, *AÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.11, S.3, 103–120.

UĞUR, A. Atilla, KARATAY, Pelin (2009), “İkiz Açıklar Hipotezi: Teorik Çerçeve ve Hipoteze Yönelik Yaklaşımlar”, *Sosyoekonomi*, Sayı:1, 101-122.

UTKULU, Utku (2003), “Türkiye’de Bütçe Açıkları ve Dış Ticaret Açıkları Gerçekten İkiz mi? Koentegrasyon ve Nedensellik Bulguları”, *DEÜ, IIBF Dergisi*, C.18, S.1, 45-61.

ÜMİT, A. Öznur, YILDIRIM, Kemal (2008), “İkiz Açıklar Hipotezi: Türkiye Analizi”, *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, C.23, S.267, 116-132.

VAMVOUKAS, George A. (1999), “The Twin Deficits Phenomenon: Evidence From Greece”, *Applied Economics*, Vol.31, No.9, 1093-1100.

WISSEM, Ajili (2007), “The “Twin Deficits”: Are They Really Twins? An Empirical Investigation of the Case of a Small Developing Economy”, *The IUP Journal of Applied Economics*, Vol.6, No.1, 42-73.

YAPRAKLI, Sevda (2010), “Türkiye’de Esnek Döviz Kuru Rejimi Altında Dış Açıkların Belirleyicileri: Sınır Testi Yaklaşımı”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.65, S.4, 141-163.

YAY, G. Gürkan, TAŞTAN, Hüseyin (2007), “İkiz Açıklar Olgusu: Frekans Alanında Nedensellik Yaklaşımı”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı:37, 87-111.

YÜCEL, Fatih, ATA, A. Yılmaz (2003), “Eş-Bütünleşme ve Nedensellik Testleri Altında İkiz Açıklar Hipotezi: Türkiye Uygulaması”, *ÇÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.12, S.12, 1-13.

ZIVOT, Eric, ANDREWS, D.W.K. (1992), “Further Evidence of Great Crash, the Oil- Price Shock and the Unit Root Hypothesis”, *Journal of Business and Economic Statistics*, Vol.10, No.3, 251-270.